

מדינת ישראל

משרד החינוך

מנהל החינוך הדתי המזכירות הפדגוגית, אגף רוח וחברה
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

יומני מלחמה - קרבות ירושלים בתש"ח

כתיבה: שרית יפה- מדריכת ערכים בהיסטוריה חמ"ד

ייעוץ דידקטי ועריכה: בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

”

ידענו שאין זו רק מערכה צבאית, אף לא רק מערכה מדינית. בפרשת ירושלים כרוכים מאבקים היסטוריים החורגים ממסגרת אינטרסים צבאיים ומדיניים. ובמשך דברי עוד אגיד משהו על המסגרת ההיסטורית והאידיאית של בעיית ירושלים. אבל כרגע אני רוצה לקבוע מסגרתה הארצית של ירושלים. אינה יכולה להיות ירושלים יהודית בלי ארץ יהודית. ולמען ירושלים כשלעצמה היה הכרח להגן על כל יישוב ויישוב — ועל דרכי התחבורה¹

(מתוך נאום שנשא בן גוריון ב-1950 זמן קצר לאחר שהממשלה והכנסת החליטו לקבוע את ירושלים כבירת המדינה, ולהעביר אליה את משרדי הממשלה, שעד אז שכנו בתל אביב).

מטרות השיעור:

1. הכרת קרבות מרכזיים סביב ירושלים בתש"ח והבנת חשיבותם לימינו.
2. הבחנה בין מקור ראשוני למקור משני.
3. הבנת מרכזיותה של ארץ ישראל בתודעה היהודית לאורך תולדות עם ישראל.
4. טיפוח תודעת השותפות היהודית, ומתוכה פיתוח תחושת אחריות להמשך קיומו של העם היהודי.
5. הבנת חשיבותה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי.

ערך מוביל: אהבת ירושלים

¹ מתוך: נאור מ', ירושלים בתש"ח מקורות סיכומים פרשיות נוספות וחמרי עזר. יד בן צבי. ירושלים תשמ"ח.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

נושאים מתכנית הלימודים:

1. מלחמת העצמאות שלב א'
- הסירוב הערבי להחלטת כ"ט בנובמבר ופרוץ המלחמה בין ערביי ארץ ישראל ליישוב היהודי.
2. הכרזת העצמאות:
לבטים ולחצים ערב הכרזת העצמאות:
- איום הפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל ושאלת מוכנות היישוב
- לחץ מצד ארה"ב לדחיית מועד הקמת המדינה.
3. מלחמת העצמאות שלב ב'
- מול מדינות ערב ממבצעי ההתגוננות להתקפה היוזמה ולקביעת עובדות בשטח.

משך זמן: 90 דקות.

קהל היעד- כיתה י"א.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

מהלך השיעור

חלק א' - פתיחה ודיון

שלב א' -

1. נקרא בקול מדבריו של עזרא יכין מתוך ספרו: "אלנקם- סיפורו של לוחם חירות ישראל³".

"16 ביולי. לאן? מנסים לנחש: אולי בית צפפה? ואולי שייח ג'ארח? לא. לפי הרמזים זה חייב להיות משהו הרבה יותר חשוב. לא... איננו רוצים להתאכזב בתשובה שלילית. את המקום הזה איננו מעזים להזכיר. אסור לקבל תשובה שלילית... הלב מלא ציפייה ותקווה. לקראת ערב מודיעים לנו: היכוננו! אנו עומדים לצאת לפעולה בעלת חשיבות עליונה. הלב מלא ציפייה ותקווה.

מאיר- יהושוע זטלר, מפקד הלח"י בירושלים מודיע:

"הולכים לשחרר את העיר העתיקה" יותר לא רצינו לשמוע. האושר מילא כל תא בגופנו... אני מתבונן בפני חברי. כולם נראים אחרת. זה לא אותו יואש שהכרתי ולא אותו תמיר שראיתי אתמול.. כולם לבשו פנים בורקות ובווערות של להט. אולי כך נראו המכבים לקראת העלייה לירושלים- להר הבית.. אני רואה בדמיוני את המכבים העולים להר הקדוש וזוכים לתהילת עולמים. ועכשיו- תורנו! אני מרחף ומפליג עוד ועוד בין דמיון ומציאות: לנגד עיני מופיעות מיליוני עיניים המתבוננות בנו- עיני כל הדורות המצפות לנו באלפיים שנות תפילה וכיסופים. רק שתהיה זו מציאות...

די! צריך להתרכז במה שמסבירים. בתדרוך. במאמץ לא קל אני מקשיב למה שאומרים- כל ארגון יתקוף מכיוון אחר. ה"הגנה" תפרוץ דרך שער ציון. האצ"ל דרך השער החדש ואנחנו (הלח"י) ניכנס בסמטה הצרה שבין בניין הדואר הישן לבניין הכנסייה הסמוכה...

ושוב- הדמיון מתעתע. אני מתבונן בחברי ורואה בעיני רוחי את לוחמי בר כוכבא, עולים מקברותיהם ומסתערים על חומות ירושלים. כאילו אלפיים שנות גלות הולכים ונעלמים בפעולת הלילה הזה.

והנה מופיע מאיר. כולנו מצפים למוצא פיו. דממת קודש במחנה...

"לוחמים!" לכם, אומר מאיר, אבותינו ואבות אבותינו מצפים בדור אחר דור של כיסופים ותפילות. ללילה הזה הם מצפים. בלילה הזה אנו פורצים את החומות ועולים לגאול את בירת דוד מלכנו- את ירושלים.

יותר אינני יכול לשמוע. די בדברים האלה כדי לחוש בערה לוהטת בכל תאי הדם שבעורקי. כבר חשבתי על הדברים האלה. אבל עכשיו משיצאו מפיו של מאיר הם מקבלים משמעות ההופכת את

² שיעור זה בנוי בהתאם למחזור להכנת והעברת שיעור משמעותי שנכתב על ידי ד"ר משה וינשטוק
פתיחת שיעור זה מקבילה לשלב ה"קשב והיענות"- הפניית תשומת הלב של התלמיד אל הלמידה ואל התוכן הנלמד.
³ יכין ע'. אלנקם- סיפורו של לוחם חירות ישראל: הוצאת "יאיר" ע"ש אברהם שטרן. תל אביב: תשע"ד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הדמיון למציאות. ואני שואל את עצמי: מדוע אני זוכה? צדיקים וטהורים, חולמים וממיתים עצמם באהבת עמם משך דורות על דורות לא זכו- ואני זוכה"

שלב ב': במליאה

לאחר קריאת יומן זה המורה ישאל שאלות הבהרה:⁴

1. מה נושא הקטע? נסו לנסח כותרת.
2. כיצד הלוחמים נראים/מרגישים לפני היציאה לקרב זה? מדוע?
3. עזרא יכין מתייחס לקרב זה כאל מאורע היסטורי ראשון המעלה. הוכח זאת על סמך הטקסט.
4. איזה רגש מעורר בכם הטקסט?
5. ציינו מילה, קטע או משפט שדיברו אליך, נגעו בך, עוררו בך התנגדות.
6. מהי ירושלים בשביל אלנקם?
7. התוכלו לנסח בכמה משפטים מהי ירושלים עבורכם?

חלק ב' - הצגת רקע בכיתה :

ירושלים הייתה עיר מעורבת בה חיו יהודים לצד ערבים, כאשר שכונות יהודיות שוכנות בסמוך לשכונות ערביות, ודרכי גישה משותפות לכלל התושבים. הרובע היהודי היה מובלעת יהודית בתוך אזור ערבי צפוף. ערב מלחמת העצמאות מנתה אוכלוסיית ירושלים היהודית כ-100,000 נפש בעוד האוכלוסייה המוסלמית מנתה כ-33,000 נפש, והאוכלוסייה הנוצרית כ-31,000 נפש. מול היתרון המספרי של היהודים בתוך ירושלים עצמה, עמד יתרון של האוכלוסייה הפלסטינית סביב ירושלים, שכללה לפי אומדן כ-300,000 נפש, ואוכלוסייה יהודית קטנה ומפוזרת שכללה כ-3,500 נפש ביישובים אחדים סביב ירושלים. הסביבה ההררית איתגרה את ההגנה על השיירות מפני התקפה ערבית.

מבחינה כלכלית הייתה ירושלים היהודית תלויה לגמרי בחיבור אל השפלה ומישור החוף, משם הובא מזון, מים ודלק לעיר. בחודש מארס 1948 הצליחו הערבים לנתק את ירושלים מהשפלה. מלאי המזונות החיוניים היה לזמן של 4-15 יום.. מסוף פברואר הייתה העיר ללא בשר, דגים. ביצים, חלב וירקות. כמו כן היה מסחור חמור בדלק ובמים.⁵ נקודת התורפה העיקרית של ירושלים היהודית והיישובים הסמוכים לה היו צירי התנועה אליהם, שעברו באזורי יישוב ערבים, והיו חיוניים לצורך העברת אספקה מהשפלה וממישור החוף. הכוחות הערבים הבלתי סדירים ניסו להשתלט על צירי התנועה, לשם מניעת אספקה לעיר והיישובים

⁴ חלק זה מקביל לשלב ה"מפגש- אינטראקציה בין האדם לתוכן: רכיב א: התוכן שעמו הלומד נפגש(ידע, הבנה וניתוח). שאלות 4-7 מהוות דוגמא לשאלות המתייחסות לשלב ב' של המחווה, קרי, יצירת מפגש בין התוכן הנלמד לעולמם של הלומדים.

⁵ ראה נאור מ', ירושלים בתש"ח מקורות סיכומים פרשיות נוספות וחומרי עזר. יד בן צבי. ירושלים תשמ"ח.

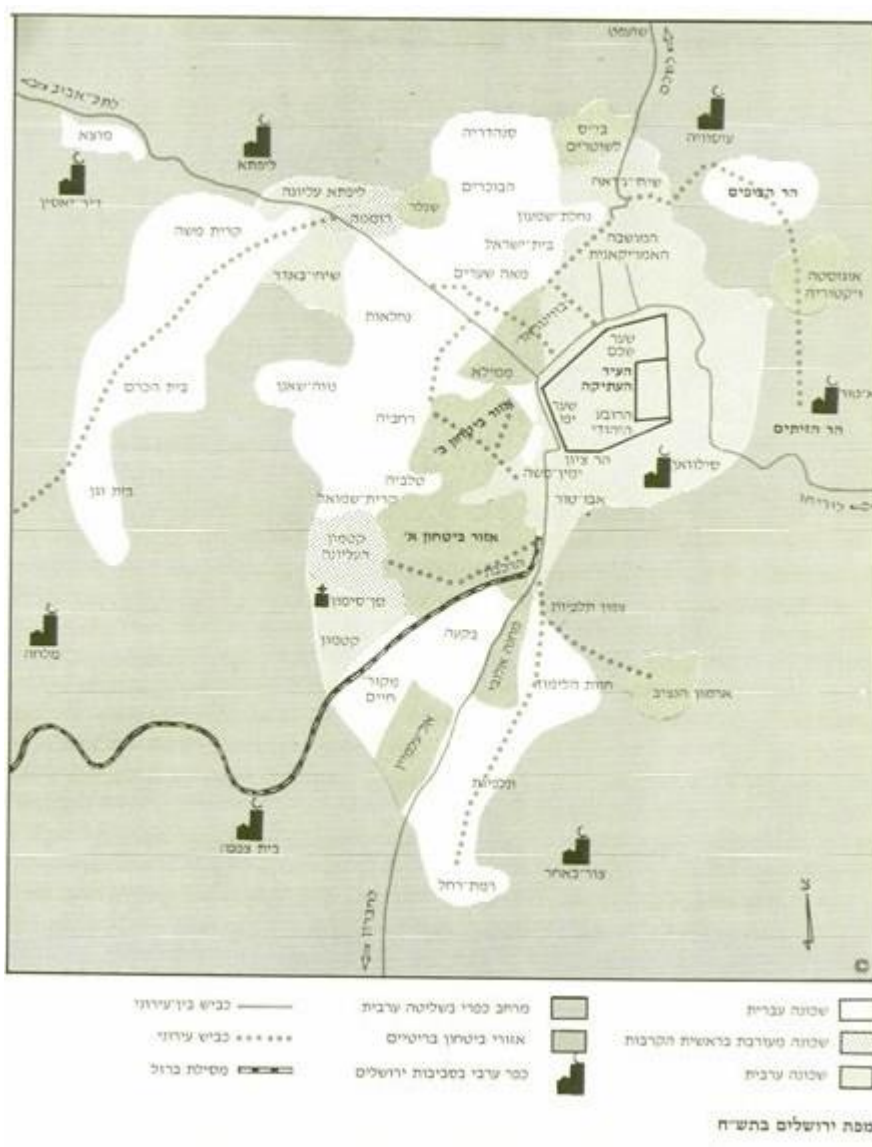
מדינת ישראל

משרד החינוך

מנהל החינוך הדתי

הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הסמוכים לה, וכבר בראשית דצמבר 1947 הותקפו כלי רכב יהודיים, והחלו במתכונת של נסיעה בשיירות מאובטחות על ידי כוחות ההגנה. הדרך לירושלים נחסמה ונפרצה לסירוגין, והשיירות שעלו אליה ספגו התקפות ונפגעים רבים⁶. במאמץ לחדש את הקשר עם היישוב היהודי בשפלה נעשו מספר מבצעים- הראשון בהם- מבצע נחשון.

מפת ירושלים בתש"ח מתוך: נאור מ', ירושלים בתש"ח מקורות סיכומים פרשיות נוספות וחומרי עזר. יד בן צבי. ירושלים תשמ"ח)

⁶ מסוכם מתוך "ויקיפדיה- המערכה על ירושלים במלחמת העצמאות

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

להלן סקירה של מספר אירועים מרכזיים בירושלים שאירעו בתש"ח מנקודת מבטם של הלוחמים ואנשי ירושלים.

בחרנו להתייחס לשלושה אירועים הקשורים זה לזה: המצור על ירושלים, המאבק על הדרכים ומבצע נחשון.

חלק ג' - עבודה בקבוצות

המורה יחלק את הכיתה לקבוצות בנות חמישה תלמידים.

כל קבוצה תקבל מספר מקורות ראשוניים על אחד האירועים הבאים: המצור על ירושלים, המאבק על הדרכים ומבצע נחשון.

חברי הקבוצה ילמדו את האירוע על פי המקורות שיוצגו וכן על פי מקורות נוספים (ספר לימוד, ספריית בית הספר ואתרים נוספים)

הקבוצה תענה על דף העבודה המצ"ב המנוסח ברוח "לב לדעת" ותציג את תוצריה במליאה לאחר מכן בסוף היחידה.

מומלץ להנחות את התלמידים להקדיש מספר דקות לכתיבת תשובות אישיות במחברת על ששת השאלות הראשונות, ורק לאחר מכן לקיים את הדיון הקבוצתי.

שאלות לדיון ולמחשבה

קראנו מקורות ולמדנו על: ירושלים בתקופת המצור/המאבק על הדרכים/מבצע נחשון

1. ציינו שלושה פרטי מידע משמעותיים שלמדתם.

2. כתבו דבר אחד שהתחדש לכם במהלך הלמידה.

3. תארו את האירוע וכתבו:

א. כיצד השפיע האירוע המתואר על המציאות של אותה תקופה?

ב. האם וכיצד אירוע זה רלוונטי לימינו או?

4. מהם הערכים העולים מן האירוע אשר דנתם בו?

5. לו הייתם יכולים לפגוש את אחת הדמויות, עליה למדתם, במי היית בוחרים ומדוע? מה הייתם שואלים אותה?

6. האם תוכלו לשער מה דמות זו הייתה עונה לכם?

7. נסחו תובנה אחת בעקבות הלמידה.

8. בחרו דרך יצירתית להציג את הלמידה בקבוצה ניתן לכתוב שיר / כרזה/סרטון/ תמונה / אתר או כל רעיון אחר.

למורה- ניתן לאסוף את התוצרים לתערוכה או כתיבת עלון. לחילופין ניתן להעלות את התוצרים לקובץ משותף וליצור מצגת שיתופית שתוכל להיות מוצגת גם באתר הבית ספרי (אם יש).

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

סיכום:

נציגי כל קבוצה יציגו בפני המליאה את עיקרי הדיון שהתקיים וכן את התוצר. לקראת סיכום נבקש מכל תלמיד לכתוב תובנה אחת שהתחדשה/התחדדה לו בעקבות המפגש. (ניתן לכתוב זאת בדפי 'ממו' ולהדביק בקיר משותף).

קטעי מקורות:

קבוצה מספר 1-תושבי ירושלים בתקופת המצור

מקור מספר 1:

קטע קריאה מיומנו של רואי ברזילאי- נער ירושלמי בן 12 החי בתקופת המצור ומתאר ביומנו את קורותיו.⁷
וכך כתב:

"יום חמישי- בכל זאת האצטומכא (הקיבה) דורשת את שלה. להתכרבל על רבע כיכר לחם עבש טובל בשמן ומתובל במלח- זה די קשה. הלילה לא עצמנו עין. פגזי תבערה הציתו אש בקריף של עצים. נזעקנו כולנו לכלותה. אז הרגשתי אותו רגש לו פיללתי- של הלוחם. הפחד מפני הפצצה...שוכחים את הכל- עייפות, לאות, גם מורא גם אומץ. אין חושבים על דבר ולא כלום. פרט לאחד- יש לאתר את האש בכל מחיר. מים אין. משתמשים בשקים רטובים. לאחר ליל השימורים נמנמתי רוב שעות היום.

יום שישי- אין להניח אפשרות של כישלון. משום שאין מוצא וחייבים לנצח. בנו לכשתרצה תלוי ועומד גורלו של העם כי ירושלים ליבו. ממאבקו שואב הוא עידוד. ואנו עומדים אל הקיר ואין לסגת. ועל אף שיודעים זאת- לא נשברנו. מנותקים מהעולם החיצוני. מוקפים אויב צמא דם- ורוצים לחיו. חיינו- פירושם חיים למדינה כולה. מותנו- מיתתה ואין כאן מקום לפשרות"
(ברזילאי ר', יומנה של עיר נצורה- ירושלים בתקופת המצור- מאי יוני 1948: משרד החינוך מנהל חברה ונוער.)

⁷ ברזילאי ר', יומנה של עיר נצורה- ירושלים בתקופת המצור- מאי יוני 1948: משרד החינוך מנהל חברה ונוער.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

מקור מספר 2 : שפירא א': תש"ח בירושלים: יומנים, מכתבים והיסטוריה"

' נאלצתי להפסיק לכתוב . פתאום יש מים למשך שעה אחת . הזדרזתי לחפוף את הראש , להתרחץ ולכבס קצת . ' היא מספרת בגאווה לבני ביתה: ' אני כבר מומחית בחסכון במים וזה מדהים לאן מגיעה התושייה שלך כשחייבים להסתפק בבקבוק אחד של מים עבור אוכל , רחצה , כביסה ואלף דברים אחרים בטרם הם נשפכים למסעם האחרון, בבית השימוש . '

אניטה שפירא, "תש"ח בירושלים: יומנים, מכתבים והיסטוריה" בתוך: עיונים בתקומת ישראל : מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל - עיונים בתקומת ישראל : כרך 21 עמוד: 254

מקור מספר 83:

מאת: מפקדת העיר ירושלים 23 במרס, סודי ביותר

מרגישים חובה להודיע את האמת על המצב הנוכחי של ירושלים. מצב האספקה והציוד גובל בקטסטרופה. אחרי אסון עציון, חלק הארי של התחבורה המשוריינת ל העיר הרוס. הקשר עם עטרות, עם "הדסה" ואפילו עם תלפיות בעייתי. ועד החירום של ירושלים אין בכוחו להתמודד עם התפקיד. תורים ארוכים ללחם מזדנבים בכל חלקי העיר. המורל הציבורי בשפלי.

(מתוך: ש שמיר, בכל מחיר לירושלים עמוד 23)

⁸ מתוך: ש' שמיר "בכל מחיר לירושלים. הוצאת "מערכות" 1994

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

קבוצה מספר 2- המאבק על הדרכים

מקור מספר 91:

"באותה תקופה⁹ היה הארגון לקוי עדיין- כלי הרכב היו ברובם מסוג ב', הקלקולים והתקלות על כל שעל גרמו לאבידות בנפש ולאבדן ציוד. גם הטיפול בנפגעים לא היה מוסדר. כאשר נפגע חבר- היו הכל רצים להצילו, כשהם חושפים עצמם לאש האויב ובמקום להציל העלו לא פעם את מספר הקרבנות... היה ברור שאי אפשר להמשיך בצורה כזו לאורך ימים ואז נתקבלו שתי החלטות עקרוניות: א. לשירות העולות לירושלים יוקצו אך ורק משאיות סוג א'. ב. עשרה משוריינים לפחות ילוו כל שיירה... הערבים ריכזו בדרך לשער הגיא את מיטב כוחותיהם. בראשית פברואר כבר הפעילו מקלעים והשיירות היו נתקלות באש תופת... לא קרה ששיירה תעבור את הדרך ללא פגיעות ונפגעים אך תמיד פרצנו קדימה ותמיד היינו מביאים, לפחות חלק מהאספקה, אל ירושלים המורעבת... תאי הנהג של המשאית היו מדופנים בלוחות פלדה, כלומר משוריינים פחות או יותר.. בשער הגיא היינו סוגרים את התא הרמטית ורק חריץ קטן נשאר פתוח, דרכו ראה הנהג מטרים ספורים מהכביש. בעליה להר היה המנוע מתלהט מרוב מאמץ והחום שנפלט אל תוך תא הנהג היה ללא נשוא... הזיעה נגרה מעלינו פלגים פלגים... להגיע לקריית יערים בשלום - זו הייתה משאת נפשו של כל נהג וכל מלווה... אז היו נפרצות לרווחה דלתות הפלדה של התאים המשוריינים... בעיניים צרובות זיעה ואבק היינו סוקרים את המגיעים: מי נעדר? מי הגיע פצוע? תמיד חסר משהו. ואתה זוכר שרק לפני שעה או שתיים ראית אותו מסתגר בתוך התא המשוריין של משאית..."

מגיעים לרוממה. תושבי השכונה, ובעיקר הילדים, רצים לקראתנו. מנופפים בידיהם, מקבלים את פנינו בקריאות גיל. שביב של אור מדלק בעיניהם הרעבות של הילדים... המראות הללו שבכניסה לירושלים נוסכות בנו כוח להמשיך ולעבור שוב ושוב את נתיב הדמים בדרך אל העיר" (עדותו של יונה גולני- מיומנו של נהג תש"ח)

מקור מספר 112:

"גוייסתי ל"פורמנים", ליחידת הליווי הירושלמית. היו בה הרבה סטודנטים ירושלמיים שהפסיקו ללמוד, וקבוצת חברי פלמ"ח מהרזרבה. הליווי נמשך עד פריצת "דרך בורמה". בפרק זמן זה גם הוחמרו סכנות הדרך, מחיר הדמים נעשה כבד וחלו התפתחויות מואצות בשיטות הליווי. היו גם פסקי זמן של חסימת דרך מוחלטת, כשירושלים נצורה, מבודדת, מופגזת ורעבה. תפקיד המלווים והמלוות היה אחד- לגונן על שיירת הרכב הארוכה ולאפשר לה לנוע ולהגיע לעיר. היום, כשאני נזכרת בנו, המלווים, יש שאני מחייכת לעצמי ויש שאני מרימה כתפיים משתאות וזאת- לזכר אמצעי הלחימה הדלים שהיו לנו ולמידת התמימות והנחישות שלנו, הלוחמים. משער הגיא מזרחה, כל מדרונות ההרים התלולים היו פתוחים לערבים, ולנו למטה בדרך- מלכודת אש... מי היינו בכוח המגן? קבוצה קטנה של

⁹ גולני י', מיומנו של נהג תש"ח. משרד הביטחון- ההוצאה לאור 1980.

¹⁰ פברואר 1948

¹¹ מתוך: כצנלסון בן צבי צ' "זה חוזר אלי... לוחמות פלמ"ח מספרות. הוצאת הקיבוץ המאוחד 1989.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

בחורים ובחורות עם כמה סטנים, אקדחים ורימונים וזאת בתוך הנחש הארוך של שיירת משאיות. שיירה מסורבלת ומועדת לשיתוק בפגיעת כדור אחד בצמיד של גומי... במרוץ הימים של אז, של ימי המלחמה לא זכור לי פרק זמן כל כך נמרץ, ופרק בו הייתי כל כך בעלת ערך כמו זה של הליווי. אנחנו, הבנות היינו בעונה אחת-סליקריות, חובשות, קשריות, ולעת הצורך- לוחמות המשיבות אש" (החובשת שושנה בקר בעדותה מתוך: "זה חוזר אלי- לוחמות פלמ"ח מספרות")

מקור מספר: 123

"זה היה במבצע "נחשון". לירושלים נכנסנו בשיירת רכב ארוכה, אחרי ימים שהעיר הייתה מנותקת, נצורה ומופגזת, ואנחנו היינו ראשוניים שהגענו אליה עם תגבורת של לוחמים ומזון... נכנסנו לעיר בדרך הרגילה, העולה לרחוב יפו. משני צדי הכביש ולאורכו הצטופפו אנשי ירושלים שבאו לפגוש אותנו. קשת רבת פנים של יהודים: חילונים ודתיים, נוער וזקנים, נשים וילדים קטנים. ועם כל השוני בלבוש ובארשת, היה מה שהוא כל כך משותף לכולם. כולם חייכו אלינו והושיטו ידיים לנגוע, ובאוויר עמדה איזו נהרה קורנת של אהבה ותקווה- הפלמ"ח בא!... לי מבנים עלו הדמעות. איזה רגע כזה של התחברות, כזו הרגשה של ערך וכזו- של עם אחד... (עדותה של הלנה קליינברגר "מברגן בלזן לפלמ"ח הראל", בתוך "זה חוזר אלי- לוחמות פלמ"ח מספרות".)

¹² מתוך: כצנלסון בן צבי צ' "זה חוזר אלי...- לוחמות פלמ"ח מספרות. הוצאת הקיבוץ המאוחד 1989.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

(קריקטורה של אריה נבון לאחר כיבוש הקסטל)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

קבוצה מספר 3- מבצע נחשון

מקור מספר: 13

היה הכרח לעשות מאמץ נואש לפרוץ דרך לירושלים, אבל הארץ כולה היתה אחוזה להבות, כל יישוב היה בסכנה, כל הדרכים היו משובשות, כל כוחות ה"הגנה" היו מרותקים למקומותיהם... הכנופיות השתוללו בכל מקום, הצבא הבריטי היה "ניטרלי" והמשטרה הבריטית ניסתה לפרק נשק ה"הגנה" באשר מצאה. מחוץ לנשק המקומי היו אז ברשות הארצית של ה"הגנה" רק 1300 רובים, ואלה חולקו לפלוגות פלמ"ח וחי"ש ששמרו על דרכי התחבורה ו"מרכזי העצבים" של כלכלת היישוב. אולם לירושלים נשקפה סכנה רעב, והיה הכרח לפרוץ דרך לעיר הבירה, ויהי מה.

זה היה בסוף מארס 1948. בערב נתקיימה בחדרי ישיבת המטה. הוצעה לי תכנית של ארגון כוח גדול של 400 איש עם רובים שיפרצו הדרך לירושלים. עד אז לא גויס אף פעם כוח כזה במקום אחד. ונאספו לשם כך ארבע מאות רובים.

בימינו אלה 400 חיילים הם כטיפה בים, אז היה זה שיא. אבל התכנית לא נראתה לי. ידעתי ההיסטוריה של ירושלים, וגם המציאות של ימינו. ידעתי שירושלים היהודית מנותקת מהיישוב היהודי, ואין ירושלים הערבית מנותקת מהיישוב הערבי. הערבים מבינים חשיבותה של ירושלים גם להם וגם לנו, וברור להם שהם יכולים לאבד ירושלים מבלי להפסיד כלום, בשעה שחורבן ירושלים היהודית עלול להיות מכת מוות ליישוב כולו. ידעתי שנגד 400 איש שלנו הם יכולים לשלוח 4000 איש שלהם ויותר, וגורל המשלחת הזאת עלול להיות כגורל הלי"ה. משום כך דרשתי לגייס ולשלוח לפחות 1000 איש. אמרו לי, בצדק, כי אין אנשים ואין רובים חופשיים – כולם מרותקים לחזיתות: בדרום, במחוז תל אביב, במרכז, בחיפה, בגליל. לאחר שביררתי מה מספר האנשים המזוינים בכל חזית, ציוויתי לקחת מחצית מהאנשים והרובים מכל חזית, מחוץ לגליל. כל מפקדי החזיתות הוזעקו מיד למטה ונמסרה להם ההודעה "לשחרר" מיד לפעולה הירושלמית מחצית אנשיהם ונשקם. עלי לציין שכל אנשי המטה והמפקדים קיבלו הוראה זו באהבה ומילאו אותה בנאמנות ובהתלהבות, אם כי בדרך כלל אין אנשי צבא אוהבים התערבות ציבילים (=אזרחים). מפקדי החזיתות באופן מיוחד גילו נאמנות למופת, אם כי על כל אחד מהם היתה מוטלת אחריות כבדה לחיי היישובים בחזיתם. רק מהגליל אי אפשר היה לקחת אף איש אחד, אבל משם הבאנו רובים.

(מתוך נאום שנשא בן-גוריון, 4.1.50.)

¹³ מובא בתוך: נאור מ', ירושלים בתש"ח: מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחמרי עזר. יד בן צבי. תשמ"ח

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

מקור מספר: 142

לשם חימושם של הגדודים והיחידות האחרות שהוקצו למבצע 'נחשון' בכמויות סבירות, היה עלי להפשיט את החטיבות האחרות ממחצית חימושן, שהיה דל בלאו הכי, ולרכזו למבצע. כאשר יצא מלשכתי מפקד חטיבת 'קריית' בארבע לפנות בוקר, היה חיזור כסיד, שכן נאלצתי להעביר מחטיבתו את מרבית הרובים והמקלעים, ולהשאיר ברשותו את רובי הנוטרים וחימוש נוסף כלשהו בלבד...
לאושרנו הגיע באותו לילה... המטוס המיוחל הראשון של "בלק 1" (הכינוי למבצע הטסת הנשק מצי'וסלובקיה ארצה), ובו המשלוח הראשון של הנשק הצי'י. מִבְּטָן המטוס פורקו, באישון לילה 200 רובים ו-40 מקלעים קלים עם תחמושת 7.92 מ"מ. למחרת היום עמדה להגיע אניית-הרכש "נורה", שנשאה עמה את החלק העיקרי של הנשק הצי'י: 4,300 רובים ו-200 מקלעים קלים, ועמם כחמישה מיליון כדורים.
יוסף אבידר, "בדרך לצה"ל: זיכרונות", משרד הביטחון – הוצאה לאור, 1970

מקור מספר: 153

בתוך המצוקה הזאת נולדה ההכרה, שצריך לרכז כוח של למעלה מ-1,000 איש על מנת שהוא יפרוץ, שיוכל להתפרס במרחב טריטוריאלי גדול יותר, ויבטיח את רציפות הכיבוש. אלא שהיו היסוסים. ההיסוסים היו בעיקר עקב החלשת החזיתות האחרות. התעורר גם חשש של מפקדים ושל אישי הציבור שבאו לעזרתם לגורלו של מעט הנשק הקיים, ומן הנמנעות היה להקים כוח גדול מתוך הארסנל של המחסנים המרכזיים. צריך לזכור שעקב אכילס היה לא רק כוח האדם, אלא הנשק: הנשק באותה תקופה היה עדיין במידה רבה קניינם של הערים ושל היישובים, זה לא היה מצב שבו לפיקוד העליון יש מחסני נשק שמתוכם הוא מצייד את היחידות. הנשק היה מוסתר במחסנים, ובמידה רבה המחסנים האלה היו עדיין בשליטה אזורית ומקומית. אחד המהפכים הגדולים שהתהוו במלחמת העצמאות, בדרך לצבא, הוא השתלטות 'ההגנה', המטה הכללי, על כל מקורות הנשק המפוזרים במקומות.
בימים ההם פעלנו עדיין ביחידות קטנות של מחלקה ושל פלוגה. יחידות כאלה, מטבע הדברים, היו מוגבלות ביכולת הביצוע שלהן; ואם מדובר על התאזרות לא כמליצה, אלא מדובר על ריכוז של כוח, כלומר, על חשיפת מקומות וחזיתות, הדבר היה כרוך בפחדים של המפקדים ושל אישי הציבור שהתקשו מאוד להעמיד לרשות הפיקוד העליון אפילו תת-מקלע אחד, מכבשת הרש שעמדה לרשותם...
אני מגלה, ואיני מפחד, שלא היתה מידת האומץ הדרושה כדי לפקד על המפקדים האזוריים להפריש מן המעט שלהם את כמויות הנשק, כדי לצייד את הכוח הגדול של מבצע "נחשון". צריך היה אומץ לב לעשות זאת. ובן-גוריון, באותה פגישה, בלי היסוס, העניק את תמיכתו לרעיון הזה של ריכוז כוח למאמץ העיקרי, והעניק לזה נוסח של אופטימיות ושל כושר הכרעה ברמה לאומית.
(מתוך ראיון עם ישראל גלילי, שהיה ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה". מובא ב"ירושלים בתש"ח")

¹⁴ אבידר י', בדרך לצה"ל: "זכרונות" משרד הביטחון- הוצאה לאור, 1970.

¹⁵ בתוך: נאור מ', ירושלים בתש"ח מקורות סיכומים פרשיות נוספות וחמרי עזר. יד בן צבי. ירושלים תשמ"ח.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

מקור מספר 4:

מברק מאת מפקד מצבע נחשון שמעון אבידן לקראת העברת שיירת מחולדה לירושלים 5.4.48

טופס מברק			ק.א.מ.
הוראות הקצור	גורמים	מס' פדורי	העורקים
מטל הקו הזה לשמוש משרד הקשר בלבד			
חומת	האריך וזמן המסר 051755	(המילג)	מאה
		לשליח	(תלוי)
		לידיעה בלבד	אל
מספר הטילים	הוראות השורר		
סימן המסר			
הבראה לפיילג קו יחטלים תמקם הדינ			
חאשלי אמוקס. השליכה גרנו ימאזקם הלעק 2300			
גבוס-הדוקסיום קבוצת אטלס או"כ קטלם הפקוד			
קצור זה שורר השורר ככתוב. בכל גורמים	מברק זה יש לשלוח ככתוב סדר	הוראות המסר	הוראת גורמים
החייב	החייב	החייב	החייב
שם המסר	שם המסר	שם המסר	שם המסר
מס' קבלה	מס' קבלה	מס' קבלה	מס' קבלה
שם המסר	שם המסר	שם המסר	שם המסר

משרד הביטחון • ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון

(מתוך : ארכיון צה"ל)